

พุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

THE BUDDHIST PRINCIPLES WITH SOLVING ENVIRONMENTAL PROBLEMS

พระณัฏฐธวัช กุสโล (ละยอย) *

Phra Natthawat Kusalo (Layoi)

Corresponding Author E-mail: Natthawat.K201@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาในการช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษา พบว่า หลักธรรมทางพุทธศาสนานั้น สามารถบูรณาการในแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ และยังเป็นการแก้ไขปัญหาต้นเหตุอีกด้วย กล่าวคือ แก้ไขที่จิตใจของมนุษย์ ที่เป็นต้นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้หลักธรรมทางพุทธศาสนายังสามารถพัฒนาให้มนุษย์มีความรักและดูแลสิ่งแวดล้อมเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธธรรม, แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ABSTRACT

This article have purpose is 1. For learning current environmental problems, 2. For learning in buddhism to helping to solve environmental problems. Study results is buddhist principles can helping to solve environmental problems and they's the solution to the root cause, said change people's mind, that is important cause of environmental problems. Other than buddhist principles can still gave expand people's loving and take after the environment in order to live with sustainably.

Keywords: The buddhist principles, Solving environmental problems

บทนำ

โลกในยุคปัจจุบันมีการพัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ทำให้สังคมมนุษย์โลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีซึ่งเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ในการตอบสนองกิเลส และความยากของตนเอง จนทำให้สังคมมนุษย์โลกในปัจจุบันเริ่มถดถอยห่างจากธรรมชาติและไม่สนใจสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติรอบข้างตัวเอง มีหน้าซำยังทำร้ายธรรมชาติเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อมาตอบสนองกิเลสของตนเอง จนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง ซึ่งปัจจุบันสังคมโลกกำลังเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมนานับประการและอยู่ในขั้นรุนแรงเกือบทั่วทุกมุมโลก เช่น ประเทศออสเตรเลียที่เกิดไฟป่าช่วงเดือนกันยายนปี 2562 ซึ่งกินพื้นที่ใน 4 รัฐ สัตว์ป่าอย่างน้อย 500 ล้านตัวเสียชีวิตนอกจากนี้ สภาพอากาศยังแย่ลง แรงแลมที่เพิ่มสูงขึ้นส่งผล

* สำนักสงฆ์บ้านปะหล่องห้วยจระนุ ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ต่ออุณหภูมิโดยตรง เมืองหลวงของประเทศอย่างแคนเบอร์รา มีอุณหภูมิสูงเป็นประวัติการณ์ถึง 44 องศาเซลเซียสเมื่อวันเสาร์ช่วงบ่ายที่ผ่านมา ขณะที่ซานเมืองฝั่งตะวันตกของชิตินี้ที่มีสภาพไม่ต่างจากดาวพุธเผชิญหน้ากับอุณหภูมิสูงถึง 48.9 องศาเซลเซียส เป็นต้น

แม้แต่ในประเทศไทยก็ประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างที่ไม่เคยมีมาในอดีต เช่น ปัญหาฝุ่น PM 2.5 ที่เป็นปัญหาที่เกิดการเผาไหม้แบบไม่สมบูรณ์ ส่งผลทำให้เกิดเป็นฝุ่นละอองขนาดเล็ก และเป็นอันตรายต่อวงมีชีวิต ปัญหาขยะอิเล็กทรอนิกส์ โดยขยะประเภทนี้จะส่งผลกับสุขภาพของสิ่งมีชีวิต เมื่อไม่ได้รับการกำจัดอย่างเหมาะสม ปัญหาขยะพลาสติก เป็นปัญหาที่สะสมมานาน เนื่องจากการขยายตัวของประชากร และชุมชน อีกทั้งประเทศไทยยังเป็นเมืองธุรกิจและการท่องเที่ยว ส่งผลทำให้ขยะเพิ่มจำนวนมากขึ้น เมื่อไม่มีจิตสำนึกในการลดการใช้ขยะพลาสติกอย่างเหมาะสม ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งซึ่งปัญหานี้มาจากภัยพิบัติธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ เช่น การพัฒนาชายฝั่งทะเล และการทำลายป่าชายเลน เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดย ดร.ณอมลภ รัชวตร์ (2562) นักวิจัย มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย กล่าวว่า จากการศึกษาพบว่า มีประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน 4 ประการแรก ประการแรก คือ

1. ปัญหาฝุ่นละออง PM 2.5 ซึ่งเป็นฝุ่นละอองขนาดเล็กซึ่งประเทศไทยมีระดับความเข้มข้นเกินค่ามาตรฐานขององค์การอนามัยโลกในหลายพื้นที่ หากสูดดมเข้าสู่ร่างกายในปริมาณที่มากเกินไปเกินกำหนดเป็นระยะเวลานาน ๆ จะเป็นอันตรายได้ ประการที่

2. ปัญหาขยะอิเล็กทรอนิกส์ หากไม่มีวิธีการกำจัดที่เหมาะสมตามหลักวิชาการ เมื่อเกิดการรั่วไหลสู่สิ่งแวดล้อม เกิดสารตกค้างจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ประการที่

3. ปัญหาขยะพลาสติก เป็นปัญหาที่เกิดจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น พฤติกรรมการบริโภคโดยเฉพาะถุงพลาสติกที่ใช้เป็นประเภทไม่สามารถรีไซเคิลได้กว่า 50% ยิ่งก่อปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม ต่อสัตว์ทะเลทำให้เสียชีวิตได้เมื่อกลืนกินถุงพลาสติกเข้าไป จึงควรมีการศึกษาและวิจัยพัฒนาวัสดุทดแทนผลิตภัณฑ์พลาสติกที่กำจัดยากนี้ให้สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ประการที่

4. ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง สำหรับประเทศไทยปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขมีระยะทางประมาณ 145.73 กิโลเมตร เนื่องจากพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชน ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบควรลงพื้นที่ตรวจสอบแก้ไขปัญหาย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทุก ๆ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น จะเห็นได้ว่า จากสถานการณ์ข้างต้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากทั้งธรรมชาติเอง และทั้งการกระทำของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์ควรที่จะมีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

ดังนั้นเมื่อทั่วทุกมุมโลกเกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง มนุษย์โลกจึงควรให้ความสนใจในการช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในกลับมาดังเดิมเช่นดังในอดีต เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันล้วนเกิดจากน้ำมือมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงอยากศึกษาเกี่ยวกับหลักพุทธ

ธรรมหรือธรรมะทางพระพุทธศาสนาช่วยในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม บทความนี้ได้ยกนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

เนื้อเรื่อง

ความหมายของคำว่า สิ่งแวดล้อม

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้ให้ความหมายของ "สิ่งแวดล้อม" ไว้ดังนี้

สิ่งแวดล้อม หมายความว่า สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น

เกษม จันทรแก้ว (2551)สิ่งแวดล้อมเป็นศัพท์บัญญัติสำหรับใช้แทนคำว่า Environment ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมาจากรากศัพท์ฝรั่งเศสว่า environ แปลว่า รอบๆ (around) ฉะนั้น Environment จึงหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ (totality of man's surroundings) ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่ง que เห็นด้วยตาเปล่าและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา สิ่งที่เป็นทั้งที่ให้คุณและโทษ

สันติภาพ แจ่มประแดง (2555) ได้เขียนในบทความวิชาการว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่ง que เห็นได้ด้วยตาและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาส่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ จากคำจำกัดความดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม คือสิ่งต่างๆที่อยู่รอบๆตัวเรา แต่ คำว่า "ตัวเรา" ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวมนุษย์เราเท่านั้น โดยความเป็นจริงแล้ว ตัวเรานั้นเป็นอะไรก็ได้ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ เช่น ตัวเราอาจจะเป็นดิน ถ้ากล่าวถึงสิ่งแวดล้อมดินหรืออาจจะเป็นน้ำ ถ้ากล่าวถึงสิ่งแวดล้อมน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้อาจมีข้อสงสัยว่า สิ่งที่อยู่รอบตัวเรามีรัศมีจำกัดมากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าสิ่งต่างๆที่อยู่รอบๆตัวเรา ไม่ได้มีขอบเขตจำกัดมันอาจอยู่ใกล้หรือไกลตัวเราก็ได้ จะมีบทบาทหรือมีส่วนได้ส่วนเสียต่อตัวเราอย่างไหนมันก็ขึ้นอยู่กับลักษณะและพฤติกรรมของสิ่งนั้นๆ

จึงกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมนั้น คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่เกิดขึ้นจากมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต และอาจเป็นทั้งประโยชน์และไม่ประโยชน์ก็ได้ กล่าวคือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆตัวเรา เรียกได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในโลกยุคปัจจุบันนี้สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติทั้งหลายที่มีอยู่เริ่มถูกทำลายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และในขณะเดียวกัน มนุษย์มีพัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เราเรียกว่าสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์สร้างก็เพิ่มมาแทนมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันจำนวนประชากรมนุษย์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้มีการประดิษฐ์และพัฒนาเทคโนโลยีมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกต่อมนุษย์เพิ่ม

มากขึ้นตามประชากรมนุษย์ และทำให้มนุษย์มีการทำลายและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างจำกัดอย่างฟุ่มเฟือย จนเกิดเป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลจากการทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติส่งผลกระทบต่อมนุษย์หลายประการ เช่นปัญหาการแปรปรวนของภูมิอากาศโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัด คุณภาพทรัพยากรเสื่อมลง มลพิษทั้งทางอากาศทางน้ำมีขอบเขตกว้างขวางมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์

ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อม สามารถเกิดขึ้นทุกพื้นที่ ทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเมืองและชนบทนั้นอาจมีปัญหที่เหมือนและต่างกันบางประการ กล่าวคือชุมชนในเขตเมืองนั้นมักพบปัญหาสิ่งแวดล้อมในด้าน การใช้พลังงาน ใช้ทรัพยากรมากจนทำให้เกิดสภาวะสิ่งแวดล้อมที่ย่ำแย่ เช่น ปัญหาขยะ มลภาวะทางอากาศอันเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมและการคมนาคม มลภาวะทางน้ำที่เน่าเสียอันเกิดจากการทิ้งน้ำเน่าเสียจากอุตสาหกรรมต่างๆทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เป็นต้น ส่วน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ในเขตชุมชนชนบท ในด้านที่อยู่อาศัย การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกป่าเพื่อการเกษตร การขยายเขตการเพาะปลูกจนต้องตัดต้นไม้ รวมถึงการใช้สารเคมีในการทำเกษตรจนทำให้ดินเสียในที่สุด การเผาป่าเพื่อแสวงหาพืชไม้ป่านามาขายเพื่อเป็นรายได้ในครัวเรือน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลเสียตามมามากมาย เช่น น้ำท่วม ฝนตกไม่ตามฤดูกาล อากาศร้อนขึ้น สารเคมีตกค้างในดิน สัตว์ทั้งหลายโดนทำลายที่อยู่ บางตัวต้องโดนไฟคลอกตาย สัตว์และพืชพันธุ์ป่าไม้ถูกทำลาย

คงศักดิ์ ธาตุทอง และงามนิตย์ ธาตุทอง (2545) ได้เขียนในบทความของตนเรื่องพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม โดยอ้างThurman (1992) ว่า อย่างไรก็ตามสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ ซึ่งเต็มไปด้วยความโง่เขลา วิกัลจริต ละโมบ และความเกลียดชัง ฉะนั้นเราจะต้องพยายามหาทางแก้ไขที่ จิต วิญญาณ และ จิตวิทยา ที่เป็นตัวต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม ก่อนที่จะพยายามแก้ไขปัญหาทางด้านวัตถุ ด้วยการใช้นโยบายที่สลับซับซ้อน การศึกษาและศาสนาเป็นแนวทางที่จะใช้แก้ปัญหสิ่งแวดล้อมได้ โดย การทำให้คนเห็นและเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น รู้ถึงผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมของตนเอง เห็นผลที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการกระทำของตนเอง และทำให้คนเห็นว่าตนเองสามารถทำสิ่งใหม่ที่ดีและถูกต้องได้ การศึกษาจะต้องช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดีและเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำลายสิ่งแวดล้อมของคน

ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนาเองก็ได้มีหลักการในการสั่งสอนมนุษย์ให้รู้จักคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ให้รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้ประโยชน์สูงสุด และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สัตว์ ป่าไม้ อย่างสงบสุขไม่เบียดเบียนสัตว์และธรรมชาติ และต้องรู้จักคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและป่าไม้ เหมือนกับ พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร (2543) ที่ได้อธิบายถึงความสำคัญของป่าไม่ว่า

1. ป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอำนวยความสะดวกประโยชน์ด้านปัจจัย 4 และ สร้างความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง 4 ธาตุดินมีอินทรีย์วัตถุ

สมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้มานานาชนิด ธาตุน้ำ มีเพียง พอแก่การอุปโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ธาตุไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะ แก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่านั้นๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ธาตุลมอากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลา มีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่พายุ

2. ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าวมา ยังให้ ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อำนวยประโยชน์สุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย์ เป็น แหล่งการสร้างนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

3. ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัด เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียร ทางจิตแก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

4. ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิต บนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวน หรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้ง ส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยใช้หลักธรรม

จากการศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนาได้พบว่า พระพุทธเจ้า และพระสาวกมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมาโดยตลอดเห็นได้จากพระองค์ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ สถานที่แสดงธรรมล้วนอยู่ในป่า สถานที่พำนักของพระพุทธเจ้าและพระสาวกคือ ป่า ภูเขา โคนไม้ ถ้ำ ซอกเขา ป่าช้า ลอมฟาง และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่ป่าให้เหมาะสมอีกหลายข้อ เช่น รุดงค์ที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร เป็นต้น ป่าสวนที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่กับพระสาวก ก็มีคำว่าป่า เช่น ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ป่าอันธวัน เมืองสาวัตถี ป่าสังคาสลวัน หมู่บ้านนาทิกะ ป่ามทวัน กรุงกบิลพัสดุ์ เขตวันเมืองสาวัตถี ป่ารักขิตวัน เมืองโกสัมพี นอกจากนี้แล้วยังประทับอยู่ถ้ำ เช่น ถ้ำอินทสาละ ถ้ำสัตตบรรณคูหา คิชฌกูฏ ถ้ำสุกรขาตา เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้า และพระสาวกนั้นยังมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งในปัจจุบันก็ยังเห็นได้จากการพระรุดงค์ ที่จะอยู่ในป่า อยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตภายในป่า เพื่อภาวนาตน ดังที่ ประพนธ์ ศุภสร (2542) ได้กล่าวในงานวิจัย เรื่อง พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ว่า เมื่อการดำเนินชีวิตมีการเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกจากกันไม่ได้ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้กฎของธรรมชาติอันสูงสุด พระองค์ทรงมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ทรงวางหลักพระธรรมวินัยให้พระสาวกศึกษาและปฏิบัติตามโดยใช้อุปกรณ์ที่หาได้ง่ายจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนา จนทำให้พุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของสังคม

ไตรสิกขา หมายถึง หลักพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้อยู่อย่างมีความสุข มีเบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่น หรือแม้กระทั่งสิ่งแวดล้อมรอบกาย และเป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทั้งสามด้าน นั่นคือ พัฒนากาย พัฒนาวาจา และพัฒนาใจ ไตรสิกขานั้น ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา การนำหลักไตรสิกขามาแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมนั้นกล่าว คือ นำหลักศีลในการควบคุมพฤติกรรมทางกาย ไม่ให้ทำร้าย บุกรุกพื้นที่ป่า อันเป็นพื้นที่อาศัยของสัตว์ใหญ่น้อยทั้งหลาย นำหลักสมาธิในการอบรมจิตควบคุมจิต กล่าวคือ ไม่ให้เกิดจิตหรือความคิดที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนจนทำร้ายสัตว์และทำลายป่าไม้สิ่งแวดล้อม นำหลักปัญญาในการพัฒนาปัญญาหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติกล่าวคือการสร้างองค์ความรู้ที่ให้มากในเรื่องความสำคัญของสัตว์ต่างๆ ป่าไม้ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยิ่งกว่านั้นพัฒนาความรู้เพื่อให้เข้าใจว่าเมื่อเราทำร้ายทำลายหรือเบียดเบียนสัตว์ป่าและธรรมชาติ สุดท้ายธรรมชาติจะหวนกลับมาทำลายมนุษย์ในที่สุด และเข้าใจและรู้สึกถึงประโยชน์และข้อดีของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน เหมือนกับ พระครูพิพิธจารุธรรม (2558) ได้เขียนในงานวิจัย เรื่องแนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน โดยอธิบายการใช้หลักไตรสิกขาในการอนุรักษ์ป่าว่า

1. ศีล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทาง กายและ วาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบ อาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและ ในการแก้ปัญหาในด้าน สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

2. สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพ จิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทาง สังคม ตระหนักใน คุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการ ปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญ สมาธิภาวนา

3. ปัญญา การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วย ปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจ เหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกละ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง

มรรค หมายถึง หนทาง ซึ่งมีทั้งทางถูกกับทางผิด ถ้าเป็นหนทางที่ถูกต้องเป็นไปเพื่อการอบรม เจริญปัญญา ถ้าเป็นกล่าวมรรค อันประกอบด้วยองค์ 8 แล้ว ย่อมเป็นหนทางถูก เป็นหนทางที่พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง เป็นไปเพื่อกำจัดกิเลส เป็นหนทางที่เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ หมดจดแห่งสัตว์ ทั้งหลาย อริยมรรค หนทางของผู้ไกลจากกิเลส , หนทางอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมิองค์ ๘ อันเป็น หนทางอย่างประเสริฐ เพราะทำให้ผู้อบรมบรรลุถึงความเป็นพระอริยเจ้า พ้นจากความเป็นปุถุชน และ พ้นจากการเกิดในอบายภูมิโดยเด็ดขาด ซึ่ง ประกอบด้วย อริยมรรค 8 ประการดังนี้

1. สัมมาทิฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึงเห็นถูกตามความเป็นจริงด้วยปัญญา

2. สัมผัสกับปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้ความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม
3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึงการพูดสนทนา แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม
4. สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง
5. สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน
6. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม
7. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็น

ปกติ

8. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิเวศน์อยู่เป็นปกติ

โดยหลักธรรมดังกล่าวสามารถเอามาประยุกต์ได้ใช้กับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่ทำงานสิ่งแวดล้อม ไม่โลภจากการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ วลัยฐา สุพรรณธริกา (2555) ซึ่งทำการวิจัย เรื่อง สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ว่า มรรค 8 เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งธรรมชาติ เป็นชุมชนที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เช่น การทำกสิกรรม ไร่สารพิษ และการนำทรัพยากรในชุมชนมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์สูงสุด เป็นต้น

หลักธรรมอีกประการหนึ่งที่สามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้นั้นคือหลัก เมตตาในพหุธรรมวิหาร 4 คือการรู้จักมีเมตตาต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ สัตว์ป่าทั้งหลาย เพราะการเมตตานี้สิ่งสำคัญมากในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบและยั่งยืน ให้รู้จักการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีเมตตาต่อสิ่งรอบข้าง ประหนึ่งสัตว์ทั้งหลายนั้นไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่งไม่ภพใดก็ภพหนึ่งอาจเคยเป็นญาติ พี่น้อง มิตรสหายเรามาทั้งสิ้น เพราะทางพระพุทธศาสนานั้นสอนเสมอว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายเมื่อยังไม่พ้นจากอำนาจแห่งกิเลสตัณหา ไม่บรรลุธรรมถึงระดับอรหัตตผล ย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิดตามแต่กรรมของตนที่ทำมาหลายร้อยหลายพันชาติ ถ้าเราคิดเช่นนี้ได้เราจะมีเมตตาไม่เบียดเบียนสัตว์ป่า เมื่อไม่อยากทำร้ายสัตว์ป่าเราก็ต้องช่วยไม่ทำลายป่าไม้ธรรมชาติอันเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายด้วยเช่นกัน เหมือนกับ ประพันธ์ ศุภษร (2542) ได้เขียนในบทความของตอนเรื่อง พุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ว่า เมตตา นับว่าเป็นคุณธรรมขั้นฐานอย่างหนึ่งที่สัมพันธ์กับกฎแห่งกรรม เพราะถ้ามนุษย์ปราศจากเมตตาจิต ก็ไม่สามารถให้อภัยชีวิตคนและสัตว์อื่นได้ ดังตัวอย่างพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า ทั้งในชาดกและพุทธประวัติ พระองค์ล้วนบำเพ็ญเมตตาจิตอัน เป็นบารมีอย่างหนึ่งในบารมี ๑๐ ประการ เมื่อมนุษย์มีเมตตาจิตเป็นพื้นฐานแล้ว การกระทางไตรทวารก็เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม เพราะหลักเมตตาเป็นพลังภายในที่เป็นตัวผลักดันให้มนุษย์ทำ ประโยชน์ต่อกันมีการให้ทาน การพูดจาไพเราะ ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือหลักเมตตาเป็นคุณธรรมภายในที่เชื่อมโยงกับสังคหวัตถุซึ่งเป็นการแสดงพฤติกรรมภายนอกออกเป็นรูปธรรม

โดยหลักธรรมดังกล่าวสามารถเอามาประยุกต์ได้ใช้กับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่ทำงานสิ่งแวดล้อม ไม่โลกจากการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ วลัยุชา สุพรรณธริกา (2555) ซึ่งทำการวิจัย เรื่อง สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน ว่า มรรค 8 เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งธรรมชาติ เป็นชุมชนที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การทำกิจกรรม ไร่สารพิษ และการนำทรัพยากรในชุมชนมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์สูงสุด เป็นต้น

วิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากที่ได้แสดงเนื้อหาข้างต้น เราจะเห็นได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนมาจากน้ำมือมนุษย์ทั้งสิ้นและยิ่งนับวันยิ่งนับวันก็ยิ่งรุนแรงขึ้น ซึ่งต้นเหตุเกิดจากมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและเกิดจากความโลภ ความอยาก ตัณหา ของมนุษย์ที่ไม่มีที่สิ้นสุด และมนุษย์จึงต้องบุกรุกเบียดเบียน ทำลายสัตว์ป่า ธรรมชาติ เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือและทรัพยากรในการผลิตสิ่งต่างๆที่ตนต้องการ จนในที่สุดสัตว์ ธรรมชาติเริ่มจะน้อยลงเรื่อยๆ จนในที่สุดธรรมชาติหวนกลับมาทำร้ายมนุษย์บ้าง หรือที่เราเรียกว่า ภัยจากธรรมชาติ เช่น มลภาวะทางอากาศเป็นพิษ มลภาวะทางน้ำ ภาวะโลกร้อน เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อทั่วทุกมุมโลกเกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง มนุษย์โลกจึงควรให้ความสนใจในการช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในกลับมาดังเดิมเช่นดังในอดีต เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันล้วนเกิดจากน้ำมือมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงอยากศึกษาเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมหรือธรรมะทางพระพุทธศาสนามาช่วยในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม บทความวิจัยนี้ได้ยกนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน คือ หลักธรรมที่ว่าด้วยการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันสมดังสุภาษิตไทยที่กล่าวไว้ว่า น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า ในวิจัยนี้จึงนำหลักธรรมเรื่องเมตตา และหลักธรรมที่พัฒนาจิตใจมนุษย์ให้รู้จักคำว่าพอ ซึ่งหลักธรรมที่นำมาใช้ในบทความ คือ

ไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ปรับพื้นฐานพฤติกรรมของมนุษย์ และเป็นการสร้าง กุฎระเปียบคุณธรรม และองค์ความรู้หรือปัญญา

มรรค 8 ซึ่งเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตในสังคมโลกให้อยู่อย่างสันติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสัตว์อื่น ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมตตาในพหรมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้มนุษย์ รู้จักคุณค่า มีเมตตาต่อสรรพสัตว์ใหญ่น้อย มีจิตใจอยากอนุรักษ์ป่าไม้ ดูแลสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับมนุษย์อย่างยั่งยืน

ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า หลักธรรม ทั้งสามข้อนี้ ครอบคลุมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างดีเยี่ยม เพราะแก้ไขตั้งแต่ต้นเหตุ นั่นคือ แก้ไขจิตใจมนุษย์ไม่ให้ โลภเกินตัวจนทำลายสิ่งแวดล้อม โดยใช้ไตรสิกขาและมรรค 8 อันเป็นกุฎระเปียบและการอยู่ร่วมกันธรรมชาติและช่วยกันในการดูแลธรรมชาติ และยังมีหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์ปกป้องธรรมชาติและดูแลธรรมชาติ นั่นคือ การมีเมตตา

ต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีต่อธรรมชาติและดีต่อตัวของมนุษย์เองด้วย

สรุป

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆที่อยู่รอบๆกายเรา ทั้งสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต ทั้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดขึ้นจากมนุษย์สร้างขึ้น ล้วนเรียกว่า สิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น ในปัจจุบันสิ่งแวดล้อมโดนคุกคามจากมนุษย์อย่างรุนแรง ซึ่งปัจจัยที่ทำให้มนุษย์คุกคามหรือทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน

1. เนื่องจากในปัจจุบันมนุษย์เข้าสู่ยุคที่พัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด มนุษย์จึงคุกคามธรรมชาติเพื่อมาเป็นวัสดุในการผลิตเทคโนโลยี

2. เนื่องจากปัจจุบันมนุษย์มีประชากรที่เพิ่มขึ้นจึงต้องคุกคามธรรมชาติเพื่อเลี้ยงชีพ

3. เนื่องจากกิเลสตัณหาของมนุษย์ที่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง

ด้วยสาเหตุเหล่านี้ปัจจุบันธรรมชาติเสื่อมโทรมอย่างมาก และส่งผลกระทบให้กับมนุษย์เองด้วย เช่น ภาวะโลกร้อน น้ำท่วมไฟป่า อากาศเป็นพิษ เป็นต้น ดังนั้นหลายกลุ่มๆหลายๆองค์กรเริ่มตระหนักถึงปัญหาจากสิ่งแวดล้อมจนเกิดหน่วยงานและองค์กรที่ผลักดันและส่งเสริมในการดูแลธรรมชาติมากมาย หลายองค์กรต่างหาวิธีการในการช่วยเหลือธรรมชาติ ซึ่งในหลักธรรมทางพุทธศาสนาเหมาะสำหรับหลักในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สามารถแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมมีมากมายหลายหลักธรรม ซึ่งในบทความนี้ได้นำหลักธรรมมา 3 หลักด้วยกัน คือ

1. หลักไตรสิกขา เป็นหลักที่ไว้สำหรับปรับพื้นฐานทั้ง 3 ด้านของมนุษย์ คือ ด้านกาย วาจา ใจ นั่นคือ ศีล เป็นกฎระเบียบ สมาธิ ฝึกให้มีคุณธรรม ปัญญา ฝึกให้รู้จริงในเรื่องสิ่งแวดล้อม

2. หลัก มรรค 8 เป็นหลักที่เป็นแนวทางในการใช้ชีวิตของมนุษย์ดำรงอยู่ในทางสายกลาง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

3. หลัก เมตตา ในพหุบริวาร 4 เป็นหลักที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีเมตตาต่อสิ่งแวดล้อม ดูแลสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นหลักธรรมทั้งสามอย่างนี้ครอบคลุมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี คือ แก้ไขต้นเหตุคือจิตใจของมนุษย์ไม่ให้คุกคามหรือเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังพัฒนาจิตใจมนุษย์ให้รักธรรมชาติเพื่อการปกป้องและดูแลธรรมชาติอย่างยั่งยืน

แหล่งอ้างอิง

เกษม จันทรแก้ว. (2551). *วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. คงศักดิ์ ธาตุทอง และงามนิธย์ ธาตุทอง. (2545). พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. *วารสารศึกษาศาสตร์ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น)*, 26(3), 15-20.

- ถนนมลาภ รัชวัตร. (2562). สผ. ร่วมกับ มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย นำเสนอร่างรายงานสถานการณ์
คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2562 ซึ่งมี 4 ประเด็นต้องเร่งแก้ไขโดยด่วน. Engineering Today.
<https://www.engineeringtoday.net/คุณภาพสิ่งแวดล้อม-2562>
- ประพันธ์ ศุภสร. (2542). พุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. พุทธนิเวศวิทยา, 15(58), 30-47.
- พระครูพิพิธธรรม. (2558). แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีมูลนิธิ
ฮักเมืองนาน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 3(2), 30-44.
- พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร. (2543). พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วลัญชา สุพรรณธริกา. (2555). สังคมอุดมสุขที่ยั่งยืน [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์].
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สันติภาพ แจ่มประแดง. (2555). ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย. Blogspot. http://sd-group2.blogspot.com/2012/12/53242650_1659.html